

بررسی پیامدهای قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی بر تجارت و سرمایه‌گذاری خارجی کشورهای در حال توسعه⁻

رامین مرادی⁻ - دکتر کارن روحانی⁻ - دکتر رضا نصیری لاریمی⁻

This is an open access article under the CC BY NC SA license: (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>) **چکیده**

فساد به مثابه یک بیماری در تمام کشورها خصوصا کشورهای در حال توسعه وجود دارد و جامعه بین‌المللی در چند دهه اخیر با آگاهی از اثرات زیان‌آور فساد جهت پیشگیری و کاهش اثرات آن طی همگرایی، جنبش ضدفساد جهانی را ایجاد نمود و با تدقیق در رشاء خارجی و جرم‌انگاری آن، قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی را اجرایی کرد که علاوه بر پیامدهای مثبت، گاهی انگیزه فعالان اقتصادی را در ورود به کشورهای میزبان فاسد در حال توسعه سست و جریان تجارت و سرمایه‌گذاری را کاهش می‌دهد تا جایی که اگر مقامات دولتی کشور میزبان در اقدامات اجرایی کشورشان ضمن مشارکت با اشخاص فاسد، رشوه نیز دریافت نمایند با عدم شناسایی و پیگرد این مقامات، تاثیر ثمربخش در نظام حقوقی داخلی آنها نخواهد داشت. سوال پژوهش این است که قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی چه پیامدهایی بر تجارت و سرمایه‌گذاری خارجی کشورهای در حال توسعه داشته و این پیامدها دارای چه ماهیتی می‌باشد. با روش توصیفی- تحلیلی و رویکردی حقوقی- اقتصادی نتایج نشان می‌دهد این قوانین علاوه بر بازدارندگی، گاهی برای ذینفعان فساد مطلوبیتی در اقدامات جایگزین با تغییر در نوع سرمایه‌گذاری و نهایتا فساد ایجاد می‌نماید که ممکن است باعث تشدید یا تداوم روش‌های ناکارآمد در کشورهای میزبان در حال توسعه گردد. از سوی دیگر اقدامات اجرایی قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی در کشور متبوع تاجر یا سرمایه‌گذار می‌تواند درک عمومی از رشوه‌خواری را در کشورهای میزبان در حال توسعه تقویت و جنبش جوامع را در چرخه ویرانگر فساد تحت تاثیر قرار دهد.

⁻ این مقاله برگرفته از رساله دکتری رامین مرادی با عنوان «چشم‌انداز حقوق بین‌الملل در مبارزه با فساد در تجارت بین‌الملل» با تأکید بر نقش سازمان تجارت جهانی و تأثیر قوانین ضد فساد در کشورهای در حال توسعه» و راهنمایی دکتر کارن روحانی است. ⁻ دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران.

⁻ نه‌سند مسؤل، استاد‌نار، گروه حقوق، واحد قائم‌شهر، دانشگاه آزاد اسلامی قائم‌شهر، ایران/ ایمیل:

rohani.karan@qaemiau.ac.ir

⁻ استادیار گروه حقوق، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران.

کلیدواژگان

تجارت بین‌الملل، رشاء خارجی، قوانین ضدفساد، کشورهای در حال توسعه، مبارزه با فساد

مقدمه

فساد به‌عنوان یک بیماری، دموکراسی و حاکمیت قانون را تضعیف و منجر به نقض حقوق بشر، آشفستگی بازار، رشد جرایم سازمان‌یافته و سایر تهدیدات امنیت انسانی می‌شود. این پدیده تقریباً در تمام کشورها وجود دارد؛ ولی مخرب‌ترین آثار را در کشورهای در حال توسعه به‌جای می‌گذارد. در چند دهه اخیر جامعه بین‌المللی با آگاهی از اثرات زیان‌آور فساد یک همگرایی برای بررسی علل فساد و کاهش اثرات آن در سطح سازمانی، ملی و بین‌المللی ایجاد نمود که منجر به یک جنبش ضدفساد جهانی شد. این پژوهش به‌دنبال پاسخ این پرسش است که اجرای قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی چه پیامدهایی بر تجارت و سرمایه‌گذاری خارجی کشورهای در حال توسعه خواهد داشت. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که اجرای قوانین مزبور علاوه بر آثار مثبت، برای فعالان اقتصادی تحت‌پوشش و معاف از این قوانین چالش‌هایی را به‌همراه دارد و در برخی مواقع ممکن است پیامدهای منفی بر چشم‌انداز توسعه اقتصادی در کشورهای در حال توسعه پدید آورد و با عوامل دیگر میزان و اشکال فساد را در آن جوامع تغییر دهد، از جمله گاهی ذینفعان فساد در قالب اقدامات تدافعی برای فرار از قوانین با اقدامات جایگزین و تغییر در نوع سرمایه‌گذاری یا فساد، عکس‌العمل نشان می‌دهند. البته باید اذعان داشت، مهم‌ترین هدف جنبش جهانی از اجرای قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی، پیشگیری از پرداخت‌های غیرقانونی به مقامات کشور میزبان، افزایش شفافیت و پاسخگویی در تجارت بین‌الملل بوده اگرچه گفتمان معاصر به‌دنبال اهداف فراتر از قبیل حکمرانی مطلوب و رشد کشورهای در حال توسعه است (Pieth and et.al., 2007: 45, 51).

این پژوهش که با روش توصیفی - تحلیلی و رویکردی حقوقی - اقتصادی انجام پذیرفت، مبین این مطلب است، میان حقوق و اقتصاد ارتباطی تنگاتنگ، و تعاملی بنیادی - مفهومی غیرکارکردی برقرار است که دستیابی به توسعه را تضمین می‌نماید، یعنی هر یک از دیگری تأثیر می‌پذیرد به گونه‌ای که حقوق در اقتصاد آثار فراوانی دارد و مسائل اقتصادی در ایجاد مفاهیم و موضوعات حقوقی نقش آفرینی می‌کند. بستر این ارتباط به کارکرد اصلی حقوق که همانا تنظیم‌کننده روابط اجتماعی برای دستیابی به عدالت و جلوگیری از هرج‌ومرج است بر خواهد گشت. در این رویکرد تنظیم روابط اجتماعی با تنظیم روابط اقتصادی ارتباط دارد زیرا جلوگیری از هرج‌ومرج بوسیله تدوین قانون عمدتاً ناظر بر کنش و واکنش بسترهای اقتصادی است. در واقع آرمان اصلی حقوق اجرای عدالت است که با نگاهی کلی ناظر بر عدالت اقتصادی است، چه بسا

یک نظام اقتصادی معقول به اجرای عدالت منتهی می‌شود. در عرصه تجارت ارتباط فیما بین حقوق و اقتصاد بسیار پررنگ‌تر می‌شود و وجود قراردادها در حوزه اقتصادی تمثیل خوبی است و تا جایی که جوهره اصلی مباحث حقوقی مفاهیم اقتصادی هستند. به‌عنوان مثال سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی ایران یکی از آمیزه‌ها و آمیزش‌های حقوق و اقتصاد را مجسم می‌کند. زیرا از لحاظ موضوع، حقوقی ولی بستر واقعی که این مفاهیم حقوقی باید در آن اجرا شود کاملاً اقتصادی است. لازم به ذکر است هرگز نباید کارکردهای این دو دانش را با یکدیگر اشتباه گرفت چراکه اگر برای رفع مشکل اقتصادی صرفاً از ابزارهای قانونی و حجم بالای قوانین در زمینه اقتصادی استفاده گردد، علاوه بر عدم کمک به تجارت و سرمایه‌گذاری پیامدهای منفی در عرصه اقتصاد به‌وجود خواهد آمد، زیرا ضمانت اجرای حقوق مجازات است و با مجازات مسایل اقتصادی حل نخواهد شد. وقتی با تدوین مداوم قوانین جدید عرصه حقوق تنگ شود گروهی سعی می‌کنند برای دور زدن قوانین راهی پیدا کنند، این رویداد منشأ فساد را به‌وجود می‌آورد و بازخورد منفی فساد در اقتصاد می‌تواند ضریب آسیب را چندین برابر افزایش دهد. عرصه اقتصاد، عرصه‌ای بسیار ظریف است و عمدتاً از قوانین نامرئی پیروی می‌کند اما عرصه حقوق عرصه‌ای شفاف بوده، همانا «ماهیت اختلافات تجاری حقوقی است که ریشه در موافقت‌نامه‌های تجاری و قراردادهای بازرگانی دارد» (Fakheri, 2020: 25) تدبیر کار برای از بین بردن آسیب‌ها، بازگشت به کارکرد اصلی این دو دانش و عدم خلط مبحث ارتباط مفهومی و کارکردی حقوق و اقتصاد است که با درک این اصل بسیاری از ناملازمات اقتصادی مرتفع می‌شود.

ساختار پژوهش حاضر بر پایه این موضوعات استوار است. نخست پس از ذکر پیشینه و مبانی نظری، سیر تاریخی قوانین مبارزه با رشوه‌خواری مورد توجه قرار می‌گیرد. سپس در بخش یافته‌ها برای بررسی تاثیر قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی بر سرمایه‌گذاری و تجارت بین‌الملل به دلیل ارتباط آنها به یکدیگر (Pain, 2002: 97-98) به ماهیت تاثیر این قوانین خواهیم پرداخت که ضمن نتایج مثبت با بازدارندگی نسبی دارای تبعاتی از جمله اقدامات جایگزین، عدم ورود یا خروج سرمایه‌گذاری و حتی تغییر در منابع سرمایه‌گذاری می‌باشد. در پایان ضمن نتیجه‌گیری از اجرای قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی در کشورهای در حال توسعه، اثربخشی کلی برنامه مبارزه با رشوه‌خواری خارجی در شرایط فعلی مورد سنجش قرار می‌گیرد.

۱- پیشینه

در مورد موضوع این مقاله آثار زیادی وجود ندارد، اغلب آثار به ایجاد و نظارت بر قوانین مبارزه با فساد اهتمام داشته و کمتر به تاثیر اجرای این قوانین توجه شده که خود نوآورانه است. در مقاله‌ای با عنوان «مفهوم و ویژگیهای کیفی فساد» ضمن توجه به ابعاد کیفی فساد، شالوده فساد را رشوه‌خواری دانسته که برای پیشگیری، ترکیبی از اقدامات سرکوبگرانه و پیشگیرانه در

دو سطح بین‌المللی و ملی را ذکر می‌نماید و با چشم‌اندازهایی جدید در شناسایی فساد، با طرح سازوکارهایی مقرر حقوق کیفری اعمال می‌گردد (Gumerov et al, 2016: 82). این مقاله با تامل بر ویژگی‌های کیفری فساد و تدقیق در ابعاد کیفری آن بدون تمرکز بر کشورهای در حال توسعه بوده اما در پژوهش حاضر تمرکز اصلی این پیامدها در هر دو سطح فساد خرد و کلان بر روی کشورهای در حال توسعه می‌باشد. در پژوهشی تحت عنوان «آیا حقی برای رهایی از فساد وجود دارد» با بررسی ماده ۳۵ کنوانسیون مبارزه با فساد سازمان ملل متحد جهت راهکار قانونی جبران خسارات قربانیان ناشی از فساد و اصل قانونی رهایی جامعه از فساد، نویسنده معتقد است «حقی در حال ظهور است که می‌تواند گسترده تفسیر و با سیاست‌های بیشتر اصلاحات قانونی را به همراه آورد. به عنوان مثال؛ کشورهایمانند فرانسه، آلمان و ایتالیا قوانینی را تصویب کرده‌اند که به سازمان‌های جامعه‌مدنی اجازه می‌دهد در موارد نقض قوانین زیست‌محیطی اقامه دعوی کنند» (Ramasastry, 2015: 738). این مقاله با رویکرد حقوق بشری حق رهایی از فساد در سطح گسترده را مورد توجه قرار داده در حالیکه مقاله حاضر فارغ از این ویژگی صرفاً فساد را به عنوان یک پدیده که باید تمهیدات لازم برای مبارزه با آن در کشورهای در حال توسعه فراهم گردد، بررسی می‌نماید.

حسینی و اسماعیل‌زاده در مقاله‌ای با عنوان «جنبه‌های عوامگرایی سیاست کیفری ایران در قبال فساد اقتصادی» اذعان داشتند تدابیر مبارزه با فساد اقتصادی در ایران نشان می‌دهد عوامگرایی کیفری در مبارزه با این پدیده، تهدیدی غیرقابل انکار است و «پیگیری سیاست‌های کیفری عوامگرا در مبارزه با فساد اقتصادی سبب شده در بسیاری موارد امنیت‌گرایی بر ملاحظات اقتصادی مقدم شناخته شده و جرم‌انگاری و کیفرگذاری در سیاست کیفری ماهوی با اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها همخوانی نداشته باشد. هرچند استفاده از نظریات کارشناسان در سیاستگذاری و اولویت به شیوه‌های پیشگیرانه و علمی در مبارزه با فساد اقتصادی ضمن اینکه مستلزم هماهنگی و اهتمام سیاستگذاران تقنینی، قضایی و اجرایی است، مانعی مهم بر سر راه عوامگرایی کیفری می‌باشد» (Hosseini and Ismailzadeh, 2014: 201). در این مقاله با رویکردی مبتنی بر سیاستگذاری کیفری به موضوع فساد توجه شده و بررسی آثار آن به‌طور ملموس مورد نظر نویسنده نبوده است، در حالیکه در پژوهش پیش‌رو تاثیر قوانین بر فساد به‌طور خاص مدنظر می‌باشد.

زاگاریس در پژوهشی طی بررسی تأثیر اجرای قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی در کشورهای در حال توسعه اذعان نمود تفکیک وقوع رشوه بین کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه دشوار است. زیرا کنوانسیون‌ها و قوانین مبارزه با رشوه‌خواری صرفاً برای کشورهای در حال توسعه پایه‌ریزی نشده‌اند. اما قوانین مزبور سبب می‌گردند دسترسی به اطلاعات و پیگیری‌های

قضایی برای دولت‌های خارجی آسان‌تر و موفق‌تر بوده، حتی ممکن است دخالت دولت‌های خارجی با یکپارچگی بیشتر و عملکرد بهتر اثربخشی ضدفساد داخلی را افزایش دهد و به کاهش فساد در کشورهای در حال توسعه کمک نماید (Zagaris, 2014). در این مقاله نیز نویسنده درصدد کشف فساد از طریق اسناد بین‌المللی در کشورهای در حال توسعه بوده و نتیجه حاصله این شد که اسناد مزبور ظرفیت‌های لازم را برای این امر مهم ندارند در حالیکه در مطالعه حاضر فارغ از اسناد بین‌المللی، تاثیر اجرای قوانین مبارزه با رشوه‌خواری و آثار آن در کشورهای در حال توسعه مورد بررسی قرار گرفته است.

۲- مبانی نظری

در این بخش علاوه بر جرم‌انگاری فساد در حقوق بین‌الملل کیفری به نظریه بازدارندگی نیز توجه شده است.

۲-۱- جرم‌انگاری فساد در حقوق بین‌الملل کیفری

لزوم مداخله حوزه حقوق بین‌الملل کیفری در بعد هنجاری پدیده رشاء خارجی صرفاً به ماهیت نادرست این فعل برای جرم‌انگاری آن نیست اگرچه این امر می‌تواند انگیزه لازم را برای جرم‌انگاری ایجاد نماید. اساساً فرآیند جرم‌انگاری بین‌المللی در پرتو آخرین رخدادهای حوزه اخلاق، حقوق و عدالت کیفری هر عصری صورت می‌گیرد و یک فعل یا ترک فعل به سطحی از نادرستی می‌رسد که به‌عنوان جرم بین‌المللی تعریف می‌شود و در ایجاد آن جامعه بین‌المللی از طریق یک ویژگی مشترک به این امر می‌پردازد. فساد نیز صرفاً یک مشکل اقتصادی محض نیست بلکه مانعی جدی برای توسعه جامعه بین‌المللی محسوب می‌گردد، بنابراین جامعه بین‌المللی با یک همگرایی جنبش ضدفساد جهانی را پدیدار نمود. شایان توجه است پس از رسوایی واترگیت در اوایل دهه ۱۹۷۰ تدوین و تصویب قانون اقدامات ضدفساد خارجی ۱۹۷۷ آمریکا نقطه عطفی در روند مبارزه با فساد بین‌المللی به ویژه منع رشاء مقامات دولتی خارجی محسوب می‌گردد و مبنای موضع‌گیری‌های بعدی دولت آمریکا جهت همگرایی جامعه بین‌المللی در مبارزه با فساد فراملی و استفاده از توان و قابلیت سازمان‌هایی نظیر سازمان کشورهای امریکایی، سازمان توسعه و همکاری اقتصادی و سازمان ملل متحد برای تدوین معاهدات منطقه‌ای و بین‌المللی به منظور جرم‌انگاری رشاء خارجی شد. زیرا پیش از ایجاد این همگرایی، در بسیاری از کشورها پرداخت رشوه روشی مرسوم در تجارت بوده و اعمال قانون اقدامات ضدفساد خارجی آمریکا یک وضعیت نامساعد رقابتی برای فعالان اقتصادی آمریکا بوجود آورد. به‌طور مثال، شعبه اروپایی شرکت تلفن همراه زیمنس در سال ۲۰۰۸ به سبب اقدامات فاسد در معاملات با کشورهای عراق، روسیه، رژیم صهیونیستی و بنگلادش در محاکم آمریکا و آلمان مجموعاً به یک میلیارد و ششصد میلیون دلار جریمه محکوم شد. استناد محاکم امریکایی برای صلاحیت خود در رسیدگی

به اتهامات شرکت زیمنس، ثبت شرکت مزبور در بورس نیویورک سال ۲۰۰۱ و قانون ۱۹۷۷ بود (Brandon, 2016: 251).

۲-۲- نظریه بازدارندگی

«بر اساس نظریه بازدارندگی در رویکرد اقتصادی «بکر» که عقلانیت را مدنظر قرار داد» (Mirzaei Moghadam, 2010: 175) با افزایش هزینه‌های احتمالی در ارتکاب اقدامات غیرقانونی، انگیزه فعالان اقتصادی تغییر و از ارتکاب اقدامات مجرمانه منصرف می‌گردند. «لذا ترس از مجازات بوسیله قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی می‌تواند تا حد زیادی سبب بازدارندگی خاص و عام گردد» (Mahmoudi Janaki and Aghaei, 2008: 344) که نتیجتاً باعث کاهش رشاء خارجی فعالان اقتصادی تحت پوشش می‌گردد (Cottingham, 2005: 158). در بخش‌های بعدی مقاله، با بررسی فرضیه مزبور بر گروه‌های تحت پوشش قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی واقف می‌شویم، اجرای این قوانین می‌تواند باعث پیشگیری برخی شرکت‌های چندملیتی از پرداخت رشوه به مقامات دولتی خارجی گردند (D'Souza and Kaufmann, 2013: ۳۴۶-۳۳۳). «برنامه مبارزه با رشوه‌خواری خارجی بر این فرض استوار شده است که با پیشگیری از پرداخت رشوه صادرکننده کالا و سرمایه در خارج از کشور فساد در سطح جهان کاهش خواهد یافت» (Pieth and Labelle, 2012). در راستای کاهش پرداخت رشوه، شناسایی منابع رانت‌های غیرقانونی و فی‌نفسه دریافت رشوه (مقامات اداری فاسد کشور میزبان) همچون راهبرد اقتصادی نامناسب به مراتب سخت‌تر و پرهزینه‌تر خواهد شد (Pieth and et.al., 2007: 3,21).

اگر در کشور میزبان یک بخش منحصر اقتصادی تحت سلطه اشخاصی رشوه پرداخت نکند، معمولاً مقامات فاسد به‌ناچار درخواست رشوه را رها می‌نمایند. با این نگرش، فعالان اقتصادی خارجی در کشور میزبان با عدم گرایش پرداخت رشوه به مقامات دولتی ممکن است این شیوه‌ها را درونی کرده و به فعالان داخلی منتقل نمایند (Kwok and Tadesse, 2006: 767,770).

برنامه مبارزه با رشوه‌خواری خارجی با جرم‌انگاری رشاء خارجی همراه با سازوکارهایی در تجارت بین‌المللی انگیزه‌ای برای فعالان اقتصادی قدرتمند ایجاد نموده تا بزرگترین کسب و کارهای جهان، رقابت تجاری عادلانه‌ای در بازارهای خارجی تضمین نمایند.^۱ از این‌رو، قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی می‌توانند تمام فعالان اقتصادی (حتی اشخاص معاف از مقررات کنوانسیون سازمان توسعه و همکاری اقتصادی) را به رعایت مولفه‌های خاص رفتاری و اصول مسئولیت جمعی در معاملات بین‌المللی ملزم نموده و با شناسایی محیط‌های اقتصادی میزبان سالم

^۱ در سال ۲۰۱۴، ۳۸۳ شرکت از ۵۰۰ شرکت جهانی فورچون مقر خود را در یکی از دولت‌های عضو کنوانسیون مبارزه با رشاء خارجی سازمان توسعه و همکاری اقتصادی قرار دادند. رک: <http://fortune.com/global500/>

طی رقابتی بهتر به فعالیت بپردازند. «این فعالان اقتصادی ممکن است در حین استفاده از این مزیت با جانبداری از اصلاحات برای مبارزه با فساد در کشورهای خارجی هدف، قدرت پاسخگویی و شفافیت را در این جوامع افزایش دهند» (Herz, 2008: 207-221) و به‌عنوان «عامل تغییر» با تشویق دولت‌ها در رعایت معیارهای اصلی و اساسی باز بودن و ثبات اقتصادی کشورهای در حال توسعه، آزادسازی را در محیط کسب‌وکار کشورهای میزبان سرمایه‌گذاری اصلاح و بهبود بخشند (Richards and et al., 2001: 219-222). که با پشرفت و توسعه کشور میزبان، انگیزه فعالان اقتصادی در چنین محیط «مورد اعتماد، قابل پیش‌بینی و با شفافیت بالا» برای تجارت و سرمایه‌گذاری خارجی افزایش می‌یابد. لذا منع رشاء خارجی صرف‌نظر از میزان تاثیر آن بر فعالان اقتصادی، علاوه بر افزایش ویژگی‌های جنبش ضدفساد می‌تواند با ترویج و حمایت یک نظم جهانی آسیب‌های فساد و تقییح آن در اشکال مختلف را مدنظر قرار دهد.

۳- سیر تاریخی برنامه مبارزه با رشوه‌خواری خارجی

رشوه یکی از قدیمی‌ترین جرائم تاریخ کیفری بشر و از معروفترین مصادیق فساد است که در تجارت بین‌الملل مشاهده می‌گردد. در اواسط دهه ۱۹۷۰ در پی رسوایی پرداخت رشوه برخی شرکت‌های ایالات متحده آمریکا به مقامات دولتی خارجی، کنگره آمریکا آن را خطری بر روابط خارجی دانست و جهت اعاده اعتماد عمومی و بین‌المللی به صحت نظام کسب‌وکار آمریکا با تصویب قانون اقدامات ضدفساد خارجی ۱۹۷۷ رشاء مقامات دولتی خارجی را جرم‌انگاری نمود (Salimbene, 1999: 91). البته کنگره با اصلاحات بعدی این قانون در سال‌های ۱۹۸۸ و ۱۹۹۸ از رویکرد اخلاق‌محور فاصله گرفت و ملاحظات عملی و اقتصادی را مدنظر قرار داد؛ زیرا پس از تصویب قانون اقدامات ضدفساد خارجی ۱۹۷۷، فعالان اقتصادی و برخی مقامات دولتی آمریکا با ترس از این که این قانون، ممکن است یک محیط رقابتی مضر برای تجارت ایالات متحده در بازار خارجی ایجاد نماید، با عدم قبول جرم‌انگاری رشوه‌خواری خارجی اذعان داشتند فعل فساد و رشوه به کشور و فرهنگ تجاری آن کشور بستگی دارد که نهایتاً در دهه ۱۹۸۰ با تهیه و انتشار گزارشاتمی در زمینه استفاده رقبای امریکای از رشاء مقامات دولتی خارجی و ضرر تجار آمریکایی، فشارهای زیادی برای لغو قانون مزبور یا حداقل سهل نمودن آن وارد نمودند تا جایی

^۱ برای افزایش قدرت رقابت تجار امریکایی با رقبای خارجی قانون ۱۹۷۷ در سال ۱۹۸۸ با یک استثناء مبنی بر اینکه هرگونه پرداخت به مقامات دولتی خارجی در حیطه وظایف عادی آنها جهت تسریع امور مورد پذیرش واقع شد و همچنین با تصویب کنوانسیون مبارزه با رشاء مقامات دولتی خارجی در معاملات تجاری بین‌المللی ۱۹۹۷ سازمان توسعه و همکاری اقتصادی، قانون مزبور مجدداً در سال ۱۹۹۸ جهت انطباق با شروط کنوانسیون اصلاح گردید، زیرا کنوانسیون ۱۹۹۷ هرگونه پرداخت بر اساس قانون دولت متبوع مقام دریافت‌کننده را مورد پذیرش قرار داد.

^۲ در این رابطه ر.ک:

Hines, J. (1995). Forbidden Payment: Foreign Bribery and American Business After 1977, National Bureau of Economic Research Working Paper 5266, supra note 9, at 8.

که کنگره از رییس‌جمهور وقت طی پیشنهادی درخواست کرد، برای افزایش همکاری بین‌المللی در تدوین و تصویب قوانین یکسان برای مبارزه با فساد و رشوه‌خواری خارجی با سایر کشورها به صورت دوجانبه و چندجانبه رایزنی نماید که منجر به تصویب کنوانسیون مبارزه با رشاء مقامات دولتی خارجی در معاملات تجاری بین‌المللی ۱۹۹۷ سازمان توسعه و همکاری اقتصادی گردید. ابتدا باید یادآور شد؛ موضوع رشوه برای اولین بار توسط اتاق بازرگانی بین‌المللی در سطح بین‌الملل مطرح شد. در سال ۱۹۷۷ اتاق اولین گزارش بین‌المللی درباره رشوه و تبعات منفی آن در معاملات تجاری بین‌المللی را با صدور قواعدی در همین زمینه منتشر نمود و جامعه بین‌المللی را به رعایت اخلاق حرفه‌ای در جهت رشد تجارت بین‌الملل، رقابت منصفانه و تجدیدنظر در قوانین رشوه‌خواری از حیث منع هر نوع پرداخت به‌منظور تسریع در ایفای وظایف مقامات تاکید و تشویق نمود (International Chamber of Commerce, 1996).

در راستای موضوع فوق سازمان‌های بین‌المللی دیگر از قبیل سازمان ملل متحد و سازمان توسعه و همکاری اقتصادی عکس‌العمل‌هایی نشان دادند. ابتدا سازمان ملل در سال ۱۹۹۷ با اعلامیه مبارزه با فساد و رشوه‌خواری در معاملات تجاری بین‌المللی منضم به قطعنامه ۵۱/۱۹۱ مجمع سازمان ملل از دولت‌ها می‌خواهد ضمن همکاری بین‌المللی در زمینه رشوه‌خواری معاملات تجاری بین‌المللی، مقررات این اعلامیه را در قوانین داخلی خود آورده و با جرم‌انگاری موثر و هماهنگ آن را اجرا نموده و برای آن مسولیت کیفری در نظر گیرند. گرچه این اعلامیه الزامی نیست اما گامی مهم در زمینه مبارزه با فساد و رشاء بوده و اکثر مفاد آن متعاقباً در اسناد الزام‌آور منطقه‌ای و بین‌المللی مانند؛ کنوانسیون مبارزه با رشاء مقامات دولتی خارجی در معاملات تجاری بین‌المللی ۱۹۹۷ سازمان توسعه و همکاری اقتصادی، کنوانسیون ۲۰۰۰ پالرمو و کنوانسیون ۲۰۰۳ ملل متحد راه یافت. لازم به توضیح است، در بند ۱ ماده ۱ کنوانسیون ۱۹۹۷ سازمان توسعه و همکاری اقتصادی و بند ۱ ماده ۱۶ کنوانسیون ۲۰۰۳ ملل متحد دولت‌های عضو را ملزم به جرم‌انگاری رشاء مقامات دولتی نموده است. ماده اخیرالذکر از جمله مفاد الزام‌آور و اجباری فصل سوم کنوانسیون است و از حق شرط برخوردار نبوده و قلمرو اجرایی آن به هیچ شکل تحدید نشده است و در صورت عدم رعایت هر یک از متعهدین نقض تعهد بین‌المللی و متضمن مسولیت دولت خاطی خواهد بود. «از منظر حقوق بین‌الملل برای تحقق مسولیت بین‌المللی یک دولت چهار شرط قید شده است: نقض یک تعهد بین‌المللی توسط دولت، تحقق ضرر و زیان در طرف دیگر، وجود رابطه سببیت بین عمل دولت و ضرر وارده و قابلیت انتساب عمل زیان‌آور به دولت یا ارگان‌های مسئول و وابسته به آن» (Khazaei et al, 2020: 47).

۴- یافته‌ها از اجرای قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی

بخش زیر ضمن بررسی تاثیر قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی بر سرمایه‌گذاری و تجارت بین‌الملل به نتایج اجرای این ممنوعیت‌های قانونی بر اقدامات فاسد فعالان اقتصادی تحت پوشش در کشورهای میزبان در حال توسعه هدف اشاره خواهد نمود و تاثیرات این واگرایی را شرح می‌دهد.

۴-۱- **تاثیر قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی بر سرمایه‌گذاری و تجارت بین‌الملل**
تمرکز اصلی همه قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی به‌عنوان برنامه‌های حاکمیتی، بر توانایی‌های نظری و عملی در جهت کنترل و پیشگیری از فساد تکیه دارد. اما ممکن است «عدم اجرای مناسب قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی سبب خروج یا عدم ورود فعالان اقتصادی به کشور میزبان فاسد گردد که سهوا علاوه بر تهدیدی بر چشم‌انداز توسعه کشورهای میزبان در حال توسعه هدف، رشوه‌خواری خارجی در این کشورها افزایش یافته و به تبع فساد نیز بالا رود» (Davis, 2012: 507-508). زیرا با توجه به کاهش سرمایه‌گذاری و تجارت به دلیل خروج یا عدم ورود آنها ممکن است این افت و کمبود توسط شرکت‌های داخلی و کشورهای معاف از اجرای این قوانین (معمولا با بالاترین سطح فساد) تامین گردد و حتی گاهی امکان دارد این جایگزینی مکفی نباشد. بنابراین بازدارندگی قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی ممکن است فرصت‌های حیاتی برای پیشبرد رشد اقتصادی، کسب دانش و فناوری پیشرفته و تقویت نهادهای دولتی کشورهای در حال توسعه را تحت تاثیر قرار داده و باعث از بین رفتن این فرصت‌ها شود. اسپالدینگ معتقد است؛ اجرای قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی می‌تواند همانند تحریم‌های اقتصادی واقعی عمل کرده و هشدارهای لازم را برای رشوه‌خواری و پیامدهای جبران‌ناپذیر آن ارائه می‌دهد (Spalding, 2010: 351-398).

با این حال، طبق نظریات اسپالدینگ (Spalding, 2010: 378-396) و شواهد موجود، هدف از تصویب قوانین برای مبارزه با رشوه‌خواری خارجی انصراف فعالان اقتصادی از تجارت و سرمایه‌گذاری در کشورهای میزبان فاسد نیست؛ بلکه سیاست‌گذاران معتقدند؛ «این قوانین باعث افزایش مبادلات و معاملات در تجارت خارجی شده و این امکان را بوجود خواهند آورد تا کشورهای سرمایه‌فرست در حمایت از توسعه تجارت بین‌الملل نقش مهمی را ایفا نمایند و باعث بهبود محیط‌های اقتصادی کشورهای میزبان در حال توسعه شوند» (Clarke, 2011: 2-3). البته ضروری است؛ آنها در پیگیری دسترسی به بازارهای آزاد و گسترش تجارت جهانی با حسن‌نیت اقدام و عمل نمایند. اما این پیش‌بینی خوش‌بینانه با ارائه فرضیه‌ای گاهی می‌تواند نادرست باشد. بر فرض اینکه؛ با کاهش رشاء خارجی در کشور میزبان، فساد تا حد زیادی کاهش می‌یابد. این فرض بر این اصل استوار است؛ رشوه‌خواری بخش قابل توجه‌ای از یک چشم‌انداز کلی و

تاثیرگذار فساد در یک محیط فرضی را تشکیل می‌دهد، چه بسا گاهی در برخی از قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی صرفاً به راشی توجه داشته بدون اینکه به مرتشی توجه‌ای نماید.

مضاف بر این؛ اگر هیچ یا تنها تعداد کمی از فعالان اقتصادی خارجی در یک کشور میزبان هدف وجود داشته باشد، تاثیر اجرای قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی در سطح جامعه هدف، کاملاً نامشخص خواهد بود. شایان ذکر است؛ اجرای قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی در اقدامات مبارزه با فساد بدون توجه به «فساد خرد» صرفاً با تمرکز بر «فساد کلان» تضعیف می‌گردد.

پرداخت‌هایی که در برنامه مبارزه با رشوه‌خواری خارجی تحت عنوان روغن کاری چرخ‌های اقتصادی یاد می‌شود مبین این مطلب است؛ تمرکز آن‌ها به جرائم بزرگ بوده و هیچ توجهی به پرداخت رشوه‌های کوچک که در اکثر مواقع به‌عنوان تسریع در انجام وظایف متعارف مقامات اداری صورت می‌پذیرد، نمی‌کنند. «با وجود اینکه در بسیاری از کشورها، فساد خرد تاثیر مهمی در زندگی روزمره شهروندان می‌گذارد» (Kurdi and Khodaparast Mashhadi, 2016: 36).

«مقامات دولتی فاسد با فساد خرد می‌توانند خسارات مالی مستقیم به افراد و شرکت‌های بومی وارد نمایند که گاهی این پرداخت‌ها جمعا از نظر آماری مبلغ قابل توجهی را در برمی‌گیرد» (Butterworth and de la Harpe, 2009). باید توجه داشت که «در کشورهای در حال توسعه فساد خرد اغلب با کیفیت پایین خدمات عمومی و کاهش رشد اقتصادی حتی گاهی با ناکارآمدی آن همراه است» (Amiri, and KianiNejad, 2013: 62) «البته منظور از فساد خرد، فقط میزان رشوه مدنظر می‌باشد، نه تأثیر کلی آن بر درآمد یا سیاست دولت» (Scott, 1972: 66).

همزمان با ظهور و ارائه نظریه «خروج، اعتراض و وفاداری» توسط هیرشمن در زمینه فساد سازمانی (Hirschman, 1970)، ممکن است فعالان اقتصادی خارجی تحت پوشش برنامه و قوانین مبارزه با رشوه‌خواری با آوای اقتصادی و سیاسی خود به‌عنوان نیروهایی برای پیشبرد اصلاحات اقتصادی کشور میزبان فاسد در حال توسعه عمل نموده و با دفاع از این برنامه در جهت افزایش شفافیت و پاسخگویی به بهبود حکمرانی، چه از روی دوستی یا منافع شخصی و یا ترکیبی از این دو بپردازند. هیرشمن با نظریه فوق در حقیقت سودمندی مفاهیم اقتصادی را به علمای سیاست ثابت کرده است (Maljoo, 2003: 17-19). این پویایی‌ها باعث شفافیت در بازارهای رقابتی کشورهای در حال توسعه و ایجاد چرخه درست تجارت و جذب سرمایه‌گذاری خارجی می‌گردد. البته برای اینکه آنها بتوانند اصلاحات لازم را در کشورهای میزبان فاسد انجام دهند و اجرا نمایند ضروری است با استفاده از نفوذ سیاسی خود سیاستمداران و سیاستگذاران را به انجام و اجرای اصلاحات تشویق نمایند. لازم به ذکر است، فعالان اقتصادی مزبور باید توانایی لازم در نوآوری تخصیص منابع و حمایت از عوامل ضدفساد را دارا باشند، در غیر این صورت ممکن است نسبت به مقامات کشور میزبان دلسرد شده و انگیزه خود را از دست دهند اگرچه درجه نفوذ

فعالان اقتصادی خارجی در بین مقامات دولتی کشور میزبان متفاوت می‌باشد. معمولاً فعالان اقتصادی که سرمایه‌گذاری‌های راهبردی بزرگ و مهمی انجام می‌دهند در وادار نمودن مقامات دولتی به نوآوری در پویش و جنبش معنادار برای مبارزه با فساد از قدرت تاثیرگذار برخوردار هستند و دیگر فعالان اقتصادی که سهام آن‌ها در اقتصاد یک کشور قلیل و یا به راحتی قابل جایگزینی است می‌توانند کشور میزبان را به پیگیری اصلاحات و تقنین قوانین مجبور یا متقاعد سازند. بنابراین، این فعالان برای تاثیر هر چه بیشتر در جهت اصلاحات ضدفساد، باید نفوذ خود را بین مسئولان دولتی بلندمرتبه با جایگاه سیاسی بالا افزایش دهند تا موفق گردند. البته گاهی پیش‌بینی‌های خوش‌بینانه از قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی در تقویت انگیزه جمعی ساکنان کشورهای مستعد فساد برای کنترل فساد و اعتماد در جذب شرکت‌های خارجی نادرست می‌باشد (Davis, 2012: 497-508). اما با توجه به عوامل تاثیرگذار بر سطوح و اشکال فساد در داخل و فیما بین کشورها اندازه‌گیری دقیق میزان فساد در یک محیط فرضی برای بررسی و ارزیابی قطعی تاثیر قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی بر رفاه عمومی در کشورهای در حال توسعه غیرممکن می‌باشد (Faundez and Tan, 2010: 283-296).

با این حال، در هر یک از سه نظرسنجی گزارش فساد سازمان شفافیت بین‌الملل با ارزیابی از شهروندان در زمینه تحولات فساد، بیش از نیمی از گزارش‌دهندگان اظهار داشتند میزان فساد در دو سه سال گذشته به شدت افزایش یافته است. طبق گزارش مذکور در سال ۲۰۰۵، ۵۷ درصد از پاسخ‌دهندگان بر این عقیده بودند در کشورشان فساد افزایش یافته است. در سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۱۱ این رقم به ۵۶ درصد و در سال ۲۰۱۳ به ۵۳ درصد رسید. (Transparency International, Global Corruption Barometer, 2005: 8 and 2010/2011: 41 and 2013: 6). ولیکن طرفداران برنامه مبارزه با رشوه‌خواری خارجی معتقدند اثربخشی اجرای قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی در کشورهای در حال توسعه همچنان مثبت می‌باشد و پیشگیری از رشوه‌خواری در کشور میزبان تاثیر مهمی در رفتار مقامات دولتی و سطوح کلی فساد خواهد داشت؛ زیرا با توجه به هنجارهای جامعه بر تصمیم‌گیری‌های فردی (Ramezani and et.al., 2011: 94)، اگر منابع پرداخت‌های غیرقانونی از بین رود به تبع پرداخت رشوه در کشور میزبان کاهش یافته، در نتیجه موجب کاهش وقوع فساد می‌گردد. هرچند گاهی امکان دارد در اجرای این قوانین اثربخشی آن بر سطح کلی فساد کاهش یابد و از حالت ضدفساد خارج شود و اثرات نامطلوبی را بر چشم‌انداز اقتصادی و نهادهای دولتی کشورهای در حال توسعه ایجاد نماید.

صرف‌نظر از پیش‌بینی‌های خوش‌بینانه، این امکان وجود دارد قوانین مبارزه با رشوه‌خواری-خارجی هزینه‌های سرمایه‌گذاری و تجارت در کشورهای فاسد را حداقل از طریق دو راه افزایش دهد. نخست اینکه؛ تقریباً تمام فعالان اقتصادی تبعه کشورهایی با این قوانین، باید میزان

مسئولیت‌پذیری خود را در برابر رفتار نمایندگان و کارمندانشان افزایش دهند. به‌طور قطع در محیط‌های فاسد بسیار دشوار است که این اشخاص و سوسه مزایای تجاری - رقابتی نشوند و به مقامات دولتی رشوه پرداخت نکنند. در این صورت آنها دستخوش هزینه‌های چشمگیر قانونی و فراقانونی مانند؛ جریمه، محرومیت، مخاطرات شهرت حرفه‌ای قرار خواهند گرفت. ثانیاً؛ با توجه به هزینه‌ها و پیامدهای نقض قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی علی‌الاصول بسیاری از فعالان اقتصادی که در بازارهای خارجی بویژه در کشورهای فاسد به فعالیت می‌پردازند سیاست‌ها و سازوکارهایی را در پیش می‌گیرند تا وانمود نمایند نمایندگان آنها مرتکب رشاء خارجی نمی‌شوند. بنابراین، ایجاد و ابقاء چنین اقداماتی هم پرهزینه و هم از نظر اداری وقت‌گیر است!

۴-۲- اقدامات جایگزین و پیامدهای آن

با نگاه اقتصادی به پدیده جرم؛ «هر چقدر هزینه جرم برای مجرم افزایش یابد وی در مقایسه منافع و هزینه‌های ناشی از جرم تصمیم خواهد گرفت که مرتکب فعالیت مجرمانه شود یا خیر» (MostafaPour, 2016: 59)^۱. بنابراین قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی با افزایش هزینه‌هایی در ارتکاب جرم (از قبیل؛ زمان و منابع تخصیصی در برنامه پنهان‌کاری) سبب پیشگیری از پرداخت هرگونه مزایای غیرقانونی یا عدم مشارکت در سایر اقدامات فاسد برخی فعالان اقتصادی با مقامات دولتی خارجی می‌گردد اما ممکن است فعالان اقتصادی در جستجو معادل‌های کاربردی و عملکردی تحت عنوان رفتارهای جایگزین تشویق گردند. «نظریه بازدارندگی ضمنی بر این فرض استوار است؛ جرائم و مجازات‌های اعمال ممنوعه در قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی برخی فعالان اقتصادی را به اقدامات و رفتارهای جایگزین غیرمصرح در این قوانین سوق می‌دهد که ممکن است به‌صراحت غیرقانونی اعلام نشده حتی از نظر اجتماعی مطلوب و قانونی یا نامطلوب و غیراخلاقی باشند» (Katyayal, 1997: 2461)^۲. بر اساس مدل اقتصادی، معمولاً با ایجاد ممنوعیت‌های قانونی، قیمت یک کالا افزایش یافته و مصرف‌کنندگان نیز اولویت‌های خود را برای جایگزین‌های ارزان و مناسب تغییر خواهند داد یعنی کشش جایگزینی دسترسی به معادل‌های کاربردی را نشان می‌دهد (Blackorby and Russell, 1989: 882-888 also Mundlak, 1968: 225-236). از این‌رو فعالان اقتصادی برای کسب یا حفظ مزایای تجارت بین‌الملل یک رفتار جدید و جایگزین تعیین

^۱. برای مثال؛ «طی گزارشی شرکت‌هایی که تحت قانون اقدامات ضدفساد خارجی آمریکا به فعالیت پرداختند هزینه‌های فراوانی متحمل شدند» (Jones, 2012).

^۲. در تحلیل اقتصادی جرم، باید به سه مولفه «احتمال دستگیری، احتمال محکومیت و شدت مجازات» توجه شود تا پیشگیری از فساد میسر گردد.

^۳. برای مثال؛ برخی شرکت‌های ایالات متحده از قبیل شرکت تکنولوژی متحده و شرکت آرایشی، بهداشتی و پزشکی کولگیت - پالمولیو با پیشگیری از پرداخت رشوه توسط قانون اقدامات ضدفساد خارجی، به پارتی‌بازی استخدام افراد در کشورهای در حال توسعه میزبان ترغیب شده و به این کار روی آوردند (Elliott, 1997: 175,205).

می‌نماید. اگرچه این کشتش بستگی به قابلیت دسترسی و هزینه‌های نسبی سازوکارهای جایگزین دارد تا آنها بتوانند از این طریق به هدف اولیه خود برسند.

قابل ذکر است؛ اقدامات جایگزین غیرمصرح در قوانین مبارزه با رشوه‌خواری حتی گاهی هزینه‌های کمتری برای ذینفعان فساد خواهد داشت. یکی از برجسته‌ترین راهبردهای موجود که در چندین کشور از جمله اندونزی و گینه‌استوایی انجام پذیرفت، استخدام بستگان، دوستان و شرکاء مقامات دولتی یا مشارکت با این افراد در کسب و کار و تجارت می‌باشد. زیرا این اقدامات از لحاظ فنی بر اساس قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی، غیرقانونی محسوب نشده و مقام دولتی از این طریق می‌توانستند در پروژه (هر چند به‌طور غیرمستقیم) مشارکت نموده و از مزایای آن بهره‌مند گردند» (Knack, 2007: 255-256). «به عقیده موران، این اقدامات زمانی مخرب‌تر هستند که سرمایه‌گذار خارجی به راحتی بتواند به یکی از اعضای خانواده، شریک تجاری یا دوست صمیمی مقام مسئول رشوه پردازد. در راستای تحقق این امر، افراد مذکور اطمینان می‌دهند در طول اجرای پروژه تعلل در اجرای قوانین یا عدم نظارت کشور میزبان را تضمین نمایند» (Moran, 2006: 13).

«در کشور اندونزی طی سه دهه حکومت سوهارتو برخی از شرکت‌های چندملیتی وام‌های هنگفتی به افراد بومی وابسته به رئیس‌جمهور سوهارتو پرداخت نمودند تا بتوانند با یکدیگر مشترکاً در پروژه‌های سرمایه‌گذاری فعالیت نمایند که نهایتاً این افراد، با پرداخت سود سهام نسبت به پوشش بدهی‌های خود اقدام نمودند» (Moran, 2011: 12-13).^۱ تا جایی که «در سال ۱۹۹۹ یک سال پس از سرنگونی و استعفا سوهارتو، ثروت خانوادگی وی حدود ۱۵ میلیارد دلار تخمین زده شده بود و شش فرزند او سهام قابل توجهی از ۵۶۴ شرکت را دارا بوده‌اند» (Colmey and Liebhold, 1999). بسیاری از شرکت‌های چندملیتی در کشور میزبان توانستند با عدم نقض قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی این راهبردها را انجام دهند. لذا پدیده جایگزینی باید مورد توجه قرار گیرد. «بهتر است؛ مقامات کشورها هزینه‌های احتمالی روش‌های جایگزین را افزایش داده و با منع اقداماتی از قبیل؛ استخدام و مشارکت در فعالیت‌های تجاری بین‌المللی همگام و هماهنگ شوند» (Moran, 2011: 14).

۴-۱- تغییر در منابع سرمایه‌گذاری

خروج یا عدم ورود شرکت‌های چندملیتی تحت پوشش به کشور فاسد ممکن است منجر به کاهش سرمایه‌گذاری شده و پیامدهای جبران‌ناپذیر اقتصادی را به همراه داشته باشد اما گاهی گروه‌های دیگر با حساسیت کمتر به فساد (شرکت‌های داخلی و کشورهای معاف از اجرای قوانین

^۱ «یکی از این موارد در پروژه‌های سرمایه‌گذاری صنعت برق بود که شرکای اندونزیایی وابسته با رئیس‌جمهور با شرکتهای چندملیتی خارجی مشارکت داشتند» (Wells and Rafiq, 2007: 261).

مبارزه با رشوه‌خواری خارجی) شکاف‌های موجود در سرمایه‌گذاری را پر می‌نمایند. هاینز و کوئروو-کازارا با بررسی تاثیر قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی در روند سرمایه‌گذاری‌های فراملی به این نتیجه رسیده‌اند، سرمایه‌گذاری شرکت‌های تحت پوشش در کشورهای فاسد پس از تصویب و اجرای قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی کاهش یافت. از طرفی دیگر، در بررسی هاینز از شرکت‌های معاف و کوئروو-کازارا از شرکت‌های چندملیتی در کشورهای فاسد، میزان خسارت وارده کاهش یافت. «همان‌طور که به‌وسیله شاخص کنترل فساد بانک جهانی اندازه‌گیری شد؛ فساد در کشور میزبان منجر به کاهش نسبی سرمایه‌گذاری خارجی کشورهایی با قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی شده و از طرف دیگر اکثر سرمایه‌گذاری‌ها در کشور میزبان سرمایه فاسد از سوی کشورهایی جریان می‌یابد که میزان فساد آنها بالاتر از میانگین جهانی است» (Cuervo-Cazurra, 2006: 807).^۱ این یافته‌ها نشان می‌دهد اجرای قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی ممکن است گرایش شرکت‌ها را به سمت سرمایه‌گذاری در کشورهای میزبان با شرایط مناسب کشورهای متنوع سرمایه‌گذار تشویق نماید؛ از آنجایی که شرکت‌های چندملیتی (با فساد پایین) با اعمال قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی از سرمایه‌گذاری در کشورهای فاسد خودداری می‌کنند، شرکت‌های معاف از اجرای این قوانین جایگزین آن‌ها در کشور میزبان فاسد می‌شوند.

از برجسته‌ترین نمونه منابع جریان سرمایه‌گذاری، کشور چین می‌باشد که گرایش به تعامل اقتصادی در کشورهای در حال توسعه مخصوصاً در آفریقا داشته و انتقادهای بسیاری را به خود معطوف کرده است (Brautigam, 2010: 65-69). در گزارش مجمع همکاری‌های اقتصادی - تجاری چین و آفریقا آمده است؛ با کاهش سرمایه‌گذاری خارجی در آفریقا بین سال‌های ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۲ طی همین دوره میزان سرمایه‌گذاری کشور چین در این قاره از ۱,۴۴ میلیارد به ۲,۵۲ میلیارد دلار با نرخ رشد سالانه ۲۰,۵ درصد افزایش یافت که در طول این سه سال میزان سرمایه‌گذاری چین در آفریقا بیش از دو برابر یعنی از ۹,۳۳ میلیارد به ۲۱,۲۳ میلیارد دلار افزایش یافته است (China-Africa Economic and Trade Cooperation, 2013).

باید اذعان نمود علاوه بر مزایای سرمایه‌گذاری خارجی و تولید کالا یا ارائه خدمات از این طریق توسط شرکت‌های چندملیتی، می‌توان با استفاده از روش‌ها و فناوری‌های وارداتی برتر در سیستم‌های داخلی موجود، برای توسعه اقتصادی بهره برد.

^۱ «پس از تصویب و اجرای قانون اقدامات ضدفساد خارجی، با کاهش فعالیت آمریکا طی سال‌های ۱۹۷۷ تا ۱۹۸۲ در کشورهای فاسد، شرکت‌ها و موسسات تجاری سایر کشورها (که در آن زمان فاقد قوانین کیفری رشاء خارجی بودند) شکاف‌های به‌وجود آمده توسط شرکت‌های چندملیتی آمریکایی را پر نمودند» (Hines Jr, 1995).

^۲ به‌عنوان مثال؛ سرمایه‌گذاران و شرکت‌های چندملیتی خارجی با پرداخت حقوق بالاتر از (ادامه در صفحه بعد)

مع الوصف فقدان شرکت‌های چندملیتی تابع قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی و جایگزین آنها توسط شرکت‌هایی از کشورهای فاقد این قوانین (معمولاً با بالاترین سطح فساد) ممکن است طرح توسعه سرمایه‌گذاری خارجی دچار چالش شود، زیرا این احتمال وجود دارد روش‌ها یا فناوری‌های مرتبط با این نوع سرمایه‌گذاری برای کشور هیچ مزایای توسعه‌ای متناسب با سیاست‌ها یا سیستم‌های موجود به‌همراه نداشته باشد!

۴-۲-۲- تغییر در اقسام سرمایه‌گذاری

قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی ممکن است؛ بخش‌ها و اشکال سرمایه‌گذاری خارجی در کشورهای میزبان در حال توسعه را تغییر دهد. «نظر به اینکه از مهم‌ترین عوامل موثر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در کشور میزبان منابع طبیعی و استخراجی، کشش بازار و جمعیت، هزینه‌های کارگری و سیاست‌های نظارتی است» (Graynejad and et.al., 2015: 136) موارد مذکور می‌تواند اهداف و اولویت‌های سرمایه‌گذاران خارجی، همچنین مکفی یا غیرمکفی بودن مقصدهای سرمایه‌گذاری کشورهای جانشین را به‌معرض نمایش بگذارد ولی ممنوعیت رشوه‌خواری خارجی ممکن است در کشورهای فاسد با کشش فساد خاص، کاهش جذب تجارت و سرمایه‌گذاری سرمایه‌گذاران تحت پوشش را در پی داشته باشد، هر چند با وجود درخواست‌های متناوب مجامع سرمایه‌گذاری جایگزین و دسترسی به آنها، این احتمال وجود دارد بخش هدف و صنعت تحت تأثیر قرار بگیرد.^۲

۴-۳- بازدارندگی نسبی

بازدارندگی قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی دارای کاستی‌هایی می‌باشد. شواهد و بررسی‌های از اجرای قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی (Koehler, 2014: 961,973-974) و

شرکت‌های داخلی، می‌توانند میانگین نرخ دستمزد در کشور میزبان را افزایش دهند و با به‌کارگیری فناوری‌های پیشرفته، رقابت داخلی را در این زمینه تشویق نمایند که باعث افزایش بهره‌وری می‌گردد. آنها حتی ممکن است با پذیرش بهترین روش‌های موجود جهانی در استانداردهای کار، باعث افزایش امنیت و حفاظت کارگران در کشور میزبان گردند و با انجام اقدامات اخلاقی و قانونی در معاملات تجاری، فعالیت‌های فاسد بین شرکاء، تامین‌کنندگان و خریداران کشور میزبان را کنترل نموده و آن را از بین ببرند. «معمولاً شرکت‌های چندملیتی از طریق «فشار نظارتی، نمایشی و حرفه‌ای» می‌توانند بر محیط سازمانی فاسد کشور میزبان سرمایه‌گذاری هدف تأثیری مهم بر جای بگذارند» (Kwok and Tadesse, 2006: 769-770).

^۱. برای مثال؛ با افزایش همکاری چین در آفریقا به دلیل گرایش شرکت‌های چینی به اقدامات فاسد از قبیل؛ آوردن نیروی کار از کشور خود (سرمایه آورنده)، پرداخت دستمزد کم به کارگران بومی، سهل‌انگاری و عدم پیروی از استانداردهای زیست محیطی و اجتماعی در هنگام سرمایه‌گذاری در خارج از کشور انتقادات بسیاری مطرح گردید (Brautigam, 2010: 292-297,299-307).

^۲. به عنوان مثال، وقتی یک شرکت چندملیتی بر استخراج کروم تمرکز دارد با افزایش نگرانی از خطرات در آفریقای جنوبی سرمایه‌گذاری در آن کشور تحت تأثیر قرار می‌گیرد؛ هر چند ذخایر عمده مواد معدنی علاوه بر آفریقای

جنوبی صرفاً در قزاقستان با میزان فساد بالاتر یافت می‌شود <http://www.felezatonline.ir>

اقدامات شرکت‌های چندملیتی در خارج از کشور (5: Hardoon and Heinrich, 2011)، نشان می‌دهد برخی از این شرکت‌ها با وجود اعمال ممنوعه مصرح در این قوانین به رفتارهای غیرقانونی مبادرت و رشوه پرداخت می‌کنند. اکنون این سوال مطرح می‌گردد آیا تصویب قانون ممنوعیت چنین اقداماتی باعث آسیب بیشتر می‌شود. در حقیقت جنبش جهانی مبارزه با فساد، مشروعیت تاثیر اجرای قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی را بررسی می‌نماید.

ممکن است برنامه مبارزه با رشوه‌خواری خارجی بوسیله قوانین مزبور فساد بیشتری را با سه سازوکار جداگانه اما مرتبط با این قوانین تشویق نماید. اولاً؛ این اتهامات می‌تواند آگاهی افراد جامعه را به وجود فساد افزایش داده و به آنها یادآور شود برخی درگیر چنین اعمالی هستند و آنها نیز با پیروی از این الگو به فعالیت‌های مشابه تشویق و ترغیب گردند (Bardhan, 2006: 341-344) زیرا اگر شهروندی بر این عقیده باشد که اکثریت شهروندان فاسد هستند، احتمال بیشتری وجود دارد که او نیز فساد را به عنوان یک رفتار هنجاری قبول کرده و طبق آن نیز اعمال خویش را انجام دهد (Sarsfield, 2012: 215-223). دوم اینکه؛ عدم مجازات قانونی مرتکبین جرم فساد نه تنها باعث ناامیدی افراد در کلیت جامعه می‌گردد، به ویژه سرمایه‌داران، بلکه راهنمایی در آگاهی افراد جامعه از این اقدامات غیرقانونی رسمی در عین حال مورد پذیرش نیز در نظر گرفته می‌شود (Andvig and Moene, 1990: 63-75 also Blake and Morris, 2009: 94-96). سوم؛ «از آنجایی که مقامات اجرایی هر کشور تمایل دارند موارد مهم رشوه‌خواری خارجی را بر اساس اهمیت اولویت‌بندی کنند» (Schechtman, 2014)، این اقدامات اغلب توسط مقامات عالی‌رتبه دولتی کشور میزبان مورد شناسایی قرار می‌گیرد. تاثیر مصونیت یا معافیت این افراد از مجازات در کشور میزبان ممکن است نگرش به ارتکاب فساد را افزایش دهد. زیرا رهبران با تعریف، نقش مهمی در شکل‌دهی افکار عمومی و رفتار اجتماعی دارند. «لذا فساد رهبران می‌تواند اعتماد و وفاداری آنها را در بین افراد جامعه تحت تاثیر قرار دهد» (Nasuhian, 2008: 172). شواهد اخیر حاکی از آن است که فساد فراملی و عدم مجازات پس از ارتکاب آن برای مقامات کشور میزبان که خود دستخوش پرونده‌های مبارزه با رشوه‌خواری خارجی بوده و در ارتکاب این جرم نقش داشتند، می‌تواند در اجرای قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی تاثیرگذار بوده به طوری که این قوانین می‌توانند موجب بحرانی‌تر شدن نهادهای حکومتی برخی از کشورها شوند. حتی در برخی از کشورهای در حال توسعه به مصونیت از مجازات تاکید شده که طی آن حاکمیت قانون و اعتماد عمومی تضعیف خواهد شد و در راستای آن میزان فساد افزایش خواهد یافت.

نتیجه‌گیری

به‌طور کلی جرم‌انگاری رشوه‌خواری بر پایه برنامه مبارزه با رشوه‌خواری خارجی پیامدهای

نسبی مثبت برای کشورهای در حال توسعه به‌دنبال دارد ولی این قوانین ممکن است واکنش‌های ناخواسته‌ای برای فعالان اقتصادی تحت پوشش، معاف و مقامات کشورهای درگیر (سرمایه فرست و میزبان) فراهم آورد که به‌نوبه خود با ایجاد یا تشدید شرایطی چشم‌انداز توسعه کشورهای کمتر توسعه‌یافته را تحت تاثیر قرار دهد. از بعد اقتصادی، قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی ممکن است انگیزه فعالان اقتصادی را در سازگاری با محیط، ماندن و ادامه دادن یا حتی ورود به کشورهای میزبان فاسد در حال توسعه سست و جریان تجارت و سرمایه‌گذاری را کاهش دهند. هرچند این امکان وجود دارد شرکت‌های معاف از قوانین مزبور این افت سرمایه‌ای شرکت‌های چندملیتی تحت پوشش را ترمیم و پر نمایند، اما فناوری‌های کاربردی و اقدامات وارداتی این فعالان اقتصادی جایگزین ممکن است نتواند نسبت به شرکت‌های قبلی مزایای اقتصادی و اجتماعی برابری را برای کشور میزبان فراهم آورد. حتی قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی ممکن است؛ شرایط رشد و پویایی نهادهای دولتی کشورهای در حال توسعه را تضعیف نماید. زیرا تا وقتی مقامات دولتی کشور میزبان در اقدامات اجرایی کشورشان با اشخاص فاسد مشارکت می‌نمایند یا رشوه دریافت می‌کنند، مورد شناسایی و پیگرد قرار نگیرند هیچ تاثیری در نظام حقوقی داخلی آنها نخواهد داشت.

البته گاهی این امکان وجود دارد با افشا سوءاستفاده مقامات عالی‌رتبه کشور میزبان از قدرت دولتی خود در جهت کسب منافع شخصی، با توجه به مصونیت از مجازات مقامات دولتی در قلمرو کشور میزبان، قوانین مطرح این امور را پیگیری نمایند. این ناتوانی‌های موجود در سازوکارهای پاسخگویی، حاکمیت قانون را تضعیف نموده و اعتماد عمومی نسبت به دولت را کاهش می‌دهد. این در حالی است که اقدامات اجرایی قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی در کشور متبوع تاجر یا سرمایه‌گذار می‌تواند درک عمومی از رشوه‌خواری را در کشورهای میزبان در حال توسعه تقویت نموده و جنبش جوامع را در چرخه ویرانگر فساد تحت تاثیر قرار دهد یا در عوض با پیشگیری از اقدامات فاسد فعالان اقتصادی در خارج از کشور، صرفاً اشکال رشوه‌خواری خارجی تحت این قوانین متزلزل شده در نتیجه این فعالان برای رسیدن به اهداف خود به‌دنبال روش‌های جایگزین می‌روند که در عین حال نامطلوب و غیراخلاقی اما قانونی جلوه می‌کند. اقدامات فاسد جایگزین ممکن است تاثیرات منفی بیشتری بر کشورهای میزبان در حال توسعه داشته باشد. طرفداران برنامه مبارزه با رشوه‌خواری خارجی با تاکید بر گرایش به تفسیر خوشبینانه از نتایج این قوانین در کشورهای در حال توسعه بر این نظریه استوارند؛ پیامدهای منفی این قوانین، متأسفانه ناخواسته و کاملاً غیرمنتظره است که در مواردی با عدم آگاهی لازم برخی افراد که اکثراً قابل سنجش نیستند؛ مزایای اجرای قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی در جامعه بین‌المللی را از بین نمی‌برد؛ این درحالی است که با افزایش آگاهی از آسیب‌های اقتصادی،

سیاسی و اجتماعی فساد، تشویق دولت‌ها و شرکت‌های خصوصی به تعهدات الزام‌آور برای افزایش پاسخگویی و شفافیت در عملیات خود و ترویج مولفه‌ها و هنجارهای جهانی که رشوه را به‌عنوان ابزاری غیرقابل پذیرش در تجارت بین‌الملل اعلام نمایند، بسیار حائز اهمیت است.

فرضیه پژوهش در اینجا تا حدودی تایید گردید که قوانین مبارزه با رشوه‌خواری خارجی علاوه بر آثار مثبت برای فعالان اقتصادی تحت پوشش و معاف از این قوانین با چالش‌هایی همراه بوده که سعی شده با ذکر نظریات مطروحه به چالش‌های پرمخاطره حوزه حقوق بین‌الملل اقتصادی و ابعاد مختلف آن مذاقه گردد. اینک بر این عقیده استوار هستیم صرفاً از طریق تدوین، تصویب و اجرای منظومه قانونی کامل و فراگیر مبارزه با هر نوع فساد میسر می‌باشد، زیرا حاکمیت قانون در هر حوزه و موضوعی فصل‌الخطاب بوده و این لازمه نظام تجارت جهانی عصر کنونی است، اما دستیابی به یک ارزیابی قطعی از قابلیت کلی برنامه مبارزه با رشوه‌خواری-خارجی امکان‌پذیر نیست. چراکه تمامی پیامدهای متصور، مبتنی بر ماهیت این قوانین و چگونگی اجرای آنها می‌باشد. ناگفته نماند تصویب قوانین باید دارای رویکردی پویا باشد تا در هر مرحله امکان تکمیل و اصلاح آن به‌راحتی امکان‌پذیر باشد. به‌طورکلی؛ مبارزه با فساد فراتر از صرف تقویت قانون است و لازمه آن وجود یک عزم سیاسی قوی همراه با سازوکارهای اجرایی مناسب است تا تلاش‌های قانونی به‌اندازه کافی موثر واقع شوند.

References

1. Amiri, K., KianiNejad, E. (2013). Health and Guidelines for Preventing Corruption in the Tax System. *Economic Journal*, 13(1- 2), 61-68. (In Persian)
2. Andvig, J.C., Moene, K.O. (1990). How Corruption May Corrupt. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 13(1), 63-76.
3. Bardhan, P. (2006). The Economist's Approach to the Problem of Corruption. *World Development*, 34(2), 341-348.
4. Blackorby, C., Russell, R.R. (1989). Will the Real Elasticity of Substitution Please Stand Up?. *American Economic Review*, 79(4), 882-888.
5. Blake, C.H. (2009). Public Attitudes toward Corruption, in: Blake, C.H., Morris, S.D., (eds.), *Corruption and Democracy in Latin America*, Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 94- 107.
6. Brandon, L.G. (2016). *Too Big to Jail: How Prosecutors Compromise with Corporations*, Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press.

7. Brautigam, D. (2010). *The Dragon's Gift: The Real Story of China in Africa*, London, Oxford University Press.
8. Butterworth, J., de la Harpe, J. (2009). *Not So Petty: Corruption Risks in Payment and Licensing Systems for Water*, Chr. Michelsen Institute: U4 (Brief 26).
9. Clarke, K. (2011), Secretary of State for Justice, Foreword. *The Bribery Act 2010 Guidance*, March 2-3, at: <http://yon.ir/h9VEI>
10. Colmey, J., Liebhold, D. (1999). The Family Firm. *Time*, May 24, at: <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,2056697,00.html>
11. Cottingham, J. (2005). Philosophy of Punishment. Translated by Ebrahim Bateni and Mohsen Borhani. *Journal of Islamic Jurisprudence and Law*, 1(4), 147- 170. **(In Persian)**
12. Cuervo-Cazurra, A. (2006). Who Cares About Corruption?. *Journal of International Business Studies*, 37(6), 807-822.
13. Davis, K.E. (2012). Why Does the United States Regulate Foreign Bribery: Moralism, Self-Interest, or Altruism?. *New York University, Annual Survey of American Law*, 67(3), 497-512.
14. D'Souza, A., Kaufmann, D. (2013). Who Bribes in Public Contracting and Why: Worldwide Evidence from Firms. *Economics of Governance*, 14(4), 333- 367.
15. Elliott, K.A. (1997). Corruption as an International Policy Problem: Overview and Recommendations, in: *Corruption and the Global Economy*, Washington, D.C: Peterson Institute for International Economics, 175- 236.
16. Fakheri, M. (2020). The United States and the Challenge of the WTO Dispute Settlement Mechanism. *International Studies Journal (ISJ)*, 17(1), 21- 39. **(In Persian)**
17. Faundez, J., Tan, C. (2010). *International Economic Law, Globalization and Developing Countries*, UK, Edward Elgar Pub.
18. Graynejad, G., Daqiqiasl, A., Ostad Ramezan, A.S. (2015). The Impact of Factors Affecting Foreign Direct Capital Attraction with Emphasis on Institutional and Structural Variables. *Financial Economics Quarterly*, 8(29), 131-150. **(In Persian)**
19. Gumerov, A.T., Habibullin, N.E., Khodzhiev, A.R., Galeev, N.R., Mukhametgaliev, I.G. (2016). Concept and Criminological Characteristics of Corruption Criminality. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, 19(Special Issue), 82-87.

20. Hardoon, D., Heinrich, F. (2011). Bribe Payers Index. *Journal Transparency International*.
21. <http://www.transparency.org>
22. Herz, R. L. (2008). The Liberalizing Effects of Tort: How Corporate Complicity Liability under the Alien Tort Statute Advances Constructive Engagement. *Harvard Human Rights Journal*, 21(2), 207-260.
23. Hines, J. (1995). *Forbidden Payment: Foreign Bribery and American Business after 1977*. National Bureau of Economic Research, Working Paper 5266.
24. Hirschman, A. (1970). *Exit, Voicem and Loyaly: Responses to Decline in Firms, Organizations, and States*, Harvard, Harvard University Press.
25. Hosseini, H., Ismailzadeh, L. (2014). Populist Aspects of Iran's Criminal Policy towards Economic Corruption. *Social Welfare Quarterly*, 14(54), 201-241. **(In Persian)**
26. *China-Africa Economic and Trade Cooperation* (2013). Information Office of the State Council The People's Republic of China, White Paper, Aug, at: <http://yon.ir/y7TqC>
27. International Chamber of Commerce. (1996). *Extortion and Bribery in International Business Transactions*, Cambridge University Press, 35(5), 1306-1310.
28. Jones A. (2012). FCPA: Compliance Costs Mount for Fighting Corruption. *The Wall Street Journal*, October 2, at: <https://www.wsj.com>
29. Katyal, N.K. (1997). Deterrence's Difficulty. *Michigan Law Review*, 95(8), 2385-2476.
30. Khazaei, M., Mousavi Zanoz, M., Soleimani, H. (2020). A Study of the Role of the Comprehensive Joint Action Plan in Non-Proliferation of Weapons of Mass Destruction in International Law. *International Studies Journal (ISJ)*, 17(1), 41-61. **(In Persian)**
31. Knack, S. (2007). Measuring Corruption: A Critique of Indicators in Eastern Europe and Central Asia. *Journal of Public Policy*, 27(3), 255- 291.
32. Koehler, M. (2014). A Foreign Corrupt Practices Act Narrative. *Michigan State International Law Review Journal*, 22(3), 961-1095.

33. Kurdi, A. R., Khodaparast Mashhadi, M. (2016). The Impact of Corruption on Foreign Direct Investment in Developing Countries. *Financial Economics Quarterly*, 10(36), 33-50. **(In Persian)**
34. Kwok, Chuck C.Y., Tadesse, S. (2006). The MNC as an Agent of Change for Host-Country Institutions: FDI and Corruption. *Journal of International Business Studies*, 37(6), 767-785.
35. Mahmoudi Janaki, F., Aghaei, S. (2008). Study of Punishment Prevention Theory. *Law Quarterly, Journal of the Faculty of Law and Political Science*, 38(2), 339-361. **(In Persian)**
36. Maljoo, M. (2003). Civil Society Protest as an Alternative to Privatization Policy in Iran. *Social Welfare Quarterly*, 2(6), 13-26. **(In Persian)**
37. Mirzaei Moghadam, M. (2010). Evaluation of the Effect of Severity and Certainty of Punishments in Crime Prevention. *Quarterly Journal of Crime Prevention Studies*, 5(16), 173-196. **(In Persian)**
38. MostafaPour, M. (2016). Investigation of Economic Crimes in Iran and Strategies to Prevent Them. *Economic Journal*, 16(1-2), 76-53. **(In Persian)**
39. Moran, T.H. (2011). *Foreign Direct Investment and Development: Launching a Second Generation of Policy Research: Avoiding the Mistakes of the First, Reevaluating Policies for Developed and Developing Countries*, Washington, D.C, Peterson Institute for International Economics.
40. Moran, T.H. (2006). How Multinational Investors Evade Developed Country Laws to Prevent Bribery and Corruption in the Developing World – Including the US Foreign Corrupt Practices Act – and What Can Be Done About It. *Center for Global Development*, Working Paper (79), Feb.
41. Mundlak, Y. (1968). Elasticities of Substitution and the Theory of Derived Demand. *The Review of Economic Studies*, 35(2), 225-236.
42. Nasuhian, M.M (2008). The Role of Mutual Trust between Government and People in the Process of Political Development. *Yas Strategy Quarterly*, 4(14), 166-180. **(In Persian)**
43. Pain, N. (2002). EMU, Investment and Growth: Some Unresolved Issues. *National Institute Economic Review*, 180(1), 96-108.

44. Pieth, M., Labelle, H. (2012). Viewpoint: Making Sure that Bribes Don't Pay. *Thomson Reuters Foundation*, December 17, at: <http://yon.ir/Og87k>
45. Pieth, M. (2007). Introduction, in: Mark Pieth, Lucinda A., Low and Peter J. Cullen (eds.), *The OECD Convention on Bribery: A Commentary*, New York, Cambridge University Press, 3- 21.
46. Ramasastry, A. (2015). Is There a Right to Be Free from Corruption?. *University of California, Davis*, 49, 703-739.
47. Ramezani, M.R., Sadeghi, A., Pourjahani, R. (2011). Study of Sacred Moral Values on Decision Making, Decision Difficulty and Emotions Arising from Decision Making. *Public Management, Faculty of Management, University of Tehran*, 3(6), 93-110. **(In Persian)**
48. Richards D.L., Gelleny, R.D., Sacko, D.H. (2001). Money with a Mean Streak? Foreign Economic Penetration and Government Respect for Human Rights in Developing Countries. *International Studies Quarterly*, 45(2), 219-239.
49. Salimbene, F.P. (1999). The OAS and the OECD Move against Transnational Bribery: Implications for US Businesses and the Foreign Corrupt Practices Act. *Business and Society Review*, 104(1), 91-105.
50. Sarsfield, R. (2012). The Bribe Game: Microfoundations of Corruption in Mexico. *Justice System Journal*, 33(2), 215- 234.
51. Schectman, J. (2014). Ex-FCPA Chief On DOJ's Tough Tactics. *Wall Street Journal*, March 25, at: <http://yon.ir/T46u>
52. Scott, J.C. (1972). *Comparative Political Corruption*, New Jersey, Prentice-Hall.
53. Spalding, Andrew B. (2010). Unwitting Sanctions: Understanding Antibribery Legislation as Economic Sanctions against Emerging Markets. *Florida Law review*, 62(2), 351-427.
54. Transparency International (2005-2010/11-2013), Report on the Transparency International Global Corruption Barometer. *Policy and Research Department*, at: <http://www.transparency.org>
55. Wells, L.T., Rafiq, A. (2007). *Making Foreign Investment Safe: Property Rights and National Sovereignty*, London, Oxford University Press.
56. Zagaris, B. (2014). Impact of Foreign Bribery Legislation on Developing Countries and the Role of Donor Agencies, *Bergen: Chr. Michelsen Institute*, U4(6), 1-54.